

अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रम संचालन कार्यबिधि, २०७०

अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०७०

पृष्ठभूमी:

नेपाल भौगोलिक रुपमा विकट पहाडी मूलुक भएको र कृषि प्रधान मुलुक भएको परिप्रेक्ष्यमा माटोको उर्वरा शक्ति कायम गरि दिगो कृषि विकास गरि खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ । यस चुनौतिको सामना गर्न बिरुवालाई आवश्यक खाद्यतत्व प्रर्याप्त मात्रामा पुर्ति गर्न प्राङ्गारिक र रसायनिक श्रोत भएको र बर्षेनी कृषकहरु रसायनिक मल समयमा उपलब्ध नहुनु, त्यसमा पनि पहाडी जिल्लाहरुमा रसायनिक मल ढुवानीमा समस्या पर्नुका साथै महंगो पर्ने भएकोले मध्य पहाडि जिल्लाहरुमा अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रम संचालन गरि प्राङ्गारिक मलको गुणस्तर विकास गर्न अति आवश्यक भएको छ ।

आ.ब.२०७०/७१ को बजेट बक्तव्यको दफा ८४ मा उल्लेख भए बमोजिम कम्पोष्ट मलको उत्पादन र उपयोग बढाई माटोको उर्वराशक्तिमा सुधार ल्याउन गोठ सुधारकार्यक्रमलाई यस बर्ष ४० जिल्लामा बिस्तार गर्ने उल्लेख भए बमोजिम यो कार्यविधि प्रस्ताव गरिएको छ ।

दिगो रुपमा माटोको उर्वरा शक्ति कायम राख्न परम्परागत तरिकामा उत्पादन भैरहेको प्राङ्गारिक मलको मुख्य श्रोत गाई, बस्तुको मल मूत्र नै हो । गाई बस्तुको मल तथा मूत्रमा भैरहेको खाद्यतत्वलाई बचाउन र गुणस्तर वृद्धि गर्न भकारो सुधार एक प्रमुख कार्य भएको र यस अभियानबाट प्राङ्गारिक अभियानमा समेत महत्वपूर्ण योगदान दिन सक्ने भएको यथार्ततालाई समेत मध्यनजर गरि यो प्रस्ताव सहयोगी हुने भएको र वर्तमान समयको माग अनुरूपको उत्पादन गर्न तथा रसायनिक प्रभावबाट केहि हद सम्म मुक्त गरि पर्यावरण तथा वातावरणमा समेत महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकोले नेपाल सरकारले देहायको कार्यविधि स्विकृत गरि लागू गरेको छ ।

परिच्छेद -१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस कार्यविधिको नाम “अभियानमुलक भकारो

सुधार कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०७०” रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि कृषि विकास मन्त्रालयबाट स्वीकृती भएको मिति बाट प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा :-
- (क) “क्लस्टर (Cluster)” भन्नाले एउटै क्षेत्र भित्र एक वा दुई जोडिएका गाँउ विकास समिति अन्तर्गतको कृषकहरुको समूह सम्झनु पर्छ ।
  - (ख) “कृषि वन तथा वातावरण समिति ” (AFEC) भन्नाले स्थानिय स्वायत्त शासनको अवधारणा बमोजिम गाँउ विकास समिति स्तरमा निक्षेपित कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रम संचालनमा सहजिकरणकालागि गठित समिति सम्झनु पर्छ ।
  - (ग) “निर्देशनालय” भन्नाले माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय सम्झनु पर्छ ।
  - (घ) “समिति” भन्नाले स्थानिय स्वायत्त शासन नियमावलि, २०५६ को दफा ४७ अनुसार गाँउ विकास समिति स्तरमा गठित “कृषि वन तथा वातावरण समिति (AFEC) ” सम्झनु पर्छ ।
३. **कार्यक्रम संचालनको उद्देश्य** : यस कार्यविधि अनुसार कार्यक्रमको देहाय बमोजिम उद्देश्य हुनेछ ।
- (क) गुणस्तरिय गोठेमलको उत्पादन तथा प्रयोग मार्फत प्रांगारिक उत्पादनलाई जोड दिने ,
  - (ख) रसायनिक मलको प्रयोग कम गरि कृषि उत्पादन लागत घटाउने ,
  - (ग) दिगो कृषि विकास गरि खाद्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउने ।

परिच्छेद -२

कार्यक्रम संचालन प्रकृया

४. **कार्यक्रम संचालन गरिने जिल्ला छनौट** : नेपाल सरकारको वार्षिक स्विकृत कार्यक्रममा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ । आ.व. २०७०/७१ को लागि नेपाल सरकार बाट कार्यक्रम संचालनका लागि छनौट भएका जिल्लाहरु अनुसुचि-१ बमोजिम छन् ।
५. **कार्यक्रम संचालन गरिने संख्या निर्धारण** : नेपाल सरकारको वार्षिक स्विकृत कार्यक्रममा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ । आ.व. २०७०/७१ को लागि नेपाल सरकार बाट कार्यक्रम संचालनका लागि निर्धारण भएका संख्याहरु अनुसुचि-१ बमोजिम छन् ।

६. कार्यक्रम संचालनका लागि गाँउ विकास समिति तथा कृषक छनौटका आधार र संचालन प्रकृया देहाय बमोजिम हुनेछ :

- (क) कार्यक्रम संचालनका लागि गाँउ विकास समितिको छनौट जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले गर्नेछ ।
- (ख) गाँउ विकास समितिको छनौट निक्षेपणको अवधारणा अनुरूप गाँउ विकास समिति तथा जिल्ला विकास समितिको लगानि बाट भकारो सुधार कार्यक्रम संचालनमा प्रतिबद्धता गर्ने गाँउ विकास समितिलाई प्राथमिकता दिई २ वटा गाँउ विकास समिति छनौट गरिने छ ।
- (ग) गाँउ विकास समिति छनौट पश्चात कार्यक्रम संचालनका लागी गाँउ विकास समितिमा कृषि बन तथा वातावरण समिती गठन गरिनेछ । सोहि समिती मार्फत भकारो सुधारका लागि घरधुरिको छनौट गरिनेछ । घरधुरि छनौट गर्दा पशुपालन तथा ब्यवसायिक कृषि पकेट क्षेत्र लाई लक्षित गरि गरिनेछ ।
- (घ) कृषक घरधुरिहरुको छनौट कृषि बन तथा वातावरण समितीले जिल्ला कृषि विकास कार्यालय वा नजिकको सेवा केन्द्रको सहयोगमा क्लस्टर (Cluster) बनाई एकै ठाउमा पर्ने गरि गर्नु पर्ने छ ।
- (ङ) छनौट भएका घरधुरिको जानकारी समितिले जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा पेश गर्ने छ । जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले सोको जानकारी सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशाला तथा माटो ब्यवस्थापन निर्देशनालय लाई पठाउनु पर्ने छ ।
- (च) क्लस्टर क्षेत्र (Cluster area) मा कार्यक्रम संचालन गर्न चाहने कृषकको संख्या लक्ष्य भन्दा बढि भएको खण्डमा दलित, जनजातिलाई प्राथमिकता दिई समितिले सिफारिस गरे बमोजिमका कृषकहरुलाई प्राथमिकता दिई सन्चालन गरिने र कृषकको संख्या लक्ष्य भन्दा कम भएको खण्डमा दुई वटा सम्म क्लस्टर मिलाई कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

७. Focal person तोक्नु पर्ने : अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रमलाई प्रभावकारि रुपमा संचालन गर्न र आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्नकालागि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले एकजना अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई Focal person को रुपमा तोक्नु पर्ने छ ।

८. न्युनतम मापदण्ड पुरा हुनु पर्ने : भकारो सुधार गर्दा कम्तिमा पनि ३ वटा पशुका लागि भुँइबाट गहुँत नचुहिने गरी पक्कि गरिनु पर्ने, गहुँत संकलन ट्यांकिको ब्यवस्था हुनु पर्ने र भकारो अर्थात मलखाद फाँक्ने खाडललाई घाम पानी बाट जोगाउनका लागि छानोको ब्यवस्था गरिनु पर्ने कुराहरुलाई आधार मानिने छ ।

९. अनुदान दिईने रकम ब्यबस्था : कृषक छनौट गर्न गाँउ विकास समितिस्तरिय कृषि बन तथा बातावरण समिति गठन गरिनेछ र सो समितिको सिफारिसमा छनौट भएका घरधुरिलाइ जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले मुल्याङ्कन गरि प्रति भकारो सुधारका लागि ने.रु ५,२०० (पाँच हजार दुई सय) अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ ।
१०. अनुदान दिईने रकम प्रवाहको ब्यबस्था : भकारो सुधार कार्य सम्पन्न भएर सम्बन्धित प्राविधिकले सो को गुणस्तर निरीक्षण गरि सम्बन्धित गाँउ विकास समितिको कृषि बन बातावरण समिति (AFEC) को सिफारिस लिई सिफारिस प्राप्त कृषकलाई मात्र जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले अनुदान उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
११. कार्यक्रमको अनुगमन ब्यबस्था : कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रिय स्तरबाट माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय तथा कृषि विभागबाट, क्षेत्रिय स्तरबाट सम्बन्धित क्षेत्रिय माटो परिक्षण प्रयोगशाला तथा क्षेत्रिय कृषि निर्देशनलयबाट र स्थानिय स्तरमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय तथा कृषि सेवा केन्द्र बाट अनुगमन गर्ने ब्यबस्था गरिने छ । केन्द्रिय स्तरबाट गरिने अनुगमनका लागि प्रति भकारो सुधारको रु १००१- का दरले र क्षेत्रिय स्तरबाट गरिने अनुगमनका लागि प्रति भकारो सुधारको रु ५०१- का दरले र जिल्ला स्तरबाट गरिने अनुगमनको लागि फोकल अधिकृत र सो कार्यमा खटिने प्राविधिकलाई प्रति भकारो रु १००१- का दरले खर्च ब्यबस्थापन गरिने छ ।
१२. निर्देशन दिन सक्ने : कार्यक्रमको सम्बन्धमा आवश्यकता अनुसार कृषि विकास मन्त्रालयले अनुगमन निरीक्षण गरी निर्देशन दिन सक्नेछ ।
१३. बाधा अड्काउ फुकाउने : यस कार्यविधि कार्यान्वयनमा अस्पष्ट एवं द्विविधा उत्पन्न भएमा सो को समाधान माटो व्यवस्थापन निर्देशनालयले गर्ने छ ।

अनुशुचि-१

आ.ब. २०७०/७१ को लागि नेपाल सरकार बाट “अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रम” संचालनका लागि छनौट भएका जिल्ला तथा लक्षित संख्या

सि.नं	जिल्ला	लक्षित संख्या
१	काठमाण्डौ	१००
२	भक्तपुर	१००
३	ललितपुर	२५०
४	काभ्रे	३००
५	रामेछाप	२५०
६	सिन्धुली	२५०
७	नुवाकोट	४५०
८	धादिङ	२५०
९	मकवानपुर	२५०
१०	पाँचथर	२५०
११	ईलाम	२५०
१२	ओखलढुगा	२५०
१३	खोटाङ	२५०
१४	भोजपुर	२५०
१५	धनकुटा	२५०
१६	तेह्रथुम	२५०
१७	उदयपुर	२५०
१८	पर्वत	२५०
१९	बाग्लुङ	२५०
२०	कास्की	२५०
२१	तनहुँ	२५०
२२	स्याङजा	२५०
२३	पाल्पा	२५०
२४	म्याग्दी	२५०
२५	गोरखा	२५०
२६	लमजुङ	२५०
२७	अर्घाखाँची	२५०
२८	गुल्मी	२५०
२९	सुर्खेत	२५०

सि.नं	जिल्ला	लक्षित संख्या
३०	दैलेख	२५०
३१	जाजरकोट	२५०
३२	रुकुम	२५०
३३	रोल्पा	२५०
३४	सल्यान	२५०
३५	प्यूठान	२५०
३६	कालिकोट	२५०
३७	अछाम	२५०
३८	डोटी	२५०
३९	डडेल्धुरा	२५०
४०	बैतडी	२५०

अभियानमुखि भकारो सुधार कार्यक्रमको प्रगति

कार्यक्रम संचालन भएका जिल्लाहरु: मध्य पहाडी ४० जिल्ला

काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर, काभ्रे, रामेछाप, सिन्धुली, नुवाकोट, धादिङ, मकवानपुर, पाँचथर, ईलाम, ओखलढुंगा, खोटाङ, भोजपुर, धनकुटा, तेह्रथुम, उदयपुर, पर्वत, बागलुङ, कास्की, तनहुँ, स्याङ्जा, पाल्पा, म्याग्दी, गोरखा, लमजुङ, अर्घाखाँची, गुल्मी, सुर्खेत, दैलेख, जाजरकोट, रुकुम, रोल्पा, सल्यान, प्यूठान, कालिकोट, अछाम, डोटी, डडेल्धुरा, बैतडी

प्रथम चौमासिक लक्ष: २००० गोटा

प्रथम चौमासिक अबधिमा सम्पन्न भएका जिल्लाहरु:

रामेछाप, खोटाङ, काभ्रे, सिन्धुली, ईलाम, धनकुटा, पाल्पा, स्याङ्जा जम्मा ३७५ वटा

सम्पन्न हुन नसकेको कारणहरु

- स्विकृत कार्यविधि अनुसार कृषि बन तथा बातावरण समिति मार्फत गर्नु पर्नेमा सो गठन गर्ने सोको बजेट SSMP तर्फको कार्यक्रममा भएको र उक्त बजेट हाल सम्म निकास हुन नसकेकोले कृषि बन तथा बातावरण समिति गठन नभै भकारो सुधार कार्यक्रम सम्पन्न नगरेकोले प्रगति पुरा हुन नसकेको ।
- संबिधान सभा निर्वाचनको कारण काम सम्पन्न नभएता पनि दोश्रो चौमासिकमा सम्पूर्ण लक्ष पुरा गरिने ।